

VERSLAG
VAN DE VOLKSKUNDE-COMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1969

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1969—1970

Leden van de Volkskundecommissie:

Mw. Prof. Dr. A. M. E. Draak, voorzitter. Prof. Dr. A. J. Bernet Kempers, Dr. H. L. Cox, Dr. P. J. Meertens, Prof. Dr. L. Onvlee, Dr. J. M. G. van der Poel, Dr. Win. Roukens, Prof. Mr. J. Th. de Smidt, Prof. Dr. H. Wagenvoort, Mw. Prof. Dr. H. Wagenaar-Nolthenius, leden. J. J. Voskuil, secretaris.

Adres van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde:
Keizersgracht 569-571, Amsterdam-C. Tel. 020-234698. Postgiro no. 167415.

Medewerkers aan het Volkskundebureau:

Drs. J. J. Voskuil, Drs. J. A. Baarspul, Drs. A. J. Dekker, Mw. Henriette Schenck de Jong, J. Veldhuyzen.

Medewerkers aan het Volkslied-archief:

Mw. Drs. Marie M. Veldhuyzen, A. Doornbosch, N. Elstak, mw. J. Griep, F. H. Matter, G. Snijders.

Medewerkers in algemene dienst:

Mw. C. Batelaan, boekhouding en administratie, Mw. L. van Immerzeel, bibliotheek, Mw. F. J. Modderman-Smit, correspondentencontact en -administratie, J. P. Wiegmans, tekenaar.

Publikaties:

Volkskunde, driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven. Orgaan van de Vereniging voor Volkskunde en van de Volkskunde-commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Redactie: Dr. P. J. Meertens en Prof. Dr. K. C. Peeters.

Bijdragen en Mededelingen der Volkskunde-commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam (N.V. Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij).

Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, onder redactie van P. J. Meertens, M. de Meyer, K. C. Peeters en J. J. Voskuil. Antwerpen-Utrecht (Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij).

VOLKSKUNDECOMMISSIE

Commissie

Op 3 augustus overleed mevrouw Dr. C. C. van de Graft. Mevrouw Van de Graft, die op 4 mei 1874 in Tolen werd geboren, was sinds 1939 lid van de commissie en daarnaast van 1949 tot 1967 lid van de redactie van Volkskunde. Haar betekenis voor de commissie lag vooral in haar grote kennis van de gebruiken van jaar- en levenskring en van het gelegenheidsgebak, terwijl zij bovendien als gewoon medewerkster aan het werk deelnam door tot enkele jaren voor haar dood, toen zij zich wegens haar hoge leeftijd moest terugtrekken, de vragenlijsten voor Tolen in te vullen. De commissie verliest in haar een bescheiden, zeer deskundig lid.

Een ander verlies betekende het besluit van Prof. Dr. H. Wagenvoort om zich in verband met zijn leeftijd en dringende werkzaamheden uit de commissie terug te trekken. De heer Wagenvoort nam daarin een bijzondere plaats in doordat hij van 1951 tot 1957 het voorzitterschap bekleedde en doordat hij bovendien de enige classicus in het gezelschap was. Voor het werk dat hij gedurende de 21 jaar van zijn lidmaatschap heeft gedaan, is de commissie hem bijzonder erkentelijk. Tot nieuw lid werd benoemd Dr. H. L. Cox. De heer Cox ontving een deel van zijn opleiding in Bonn, bij de Atlas der Deutschen Volkskunde, waar hij ook zijn proefschrift (*Die Bezeichnungen des Sarges im kontinental-Westgermanischen, Assen 1967*) voorbereidde. Op het ogenblik van zijn benoeming was hij lector in de volkskunde aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, thans is hij hoogleraar in de Duitse taalkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. De commissie vergaderde op 24 maart en 17 november.

Bureau der Commissie

Tussen 15 en 25 september verhuisde het bureau der commissie van de Nieuwe Hoogstraat 17 naar de Keizersgracht 569—571. In het nieuwe gebouw heeft het de beschikking gekregen over de tweede verdieping, waarvan de straatzijde (5 kamers) is toegewezen aan het Volkslied-archief en de tuinzijde (3 kamers) aan het Volkskundebureau. Beide afdelingen beschikken nu over een vloeroppervlakte van ongeveer 130 m², tegen resp. 69 en 72 m² in het oude gebouw.

Vragenlijsten

In december verzond het bureau der commissie zijn 36ste vragenlijst, met vragen over de kerstboom, het kerstgroen, de kerstkrans, de kerstkribbe en de adventskrans. De lijst is bedoeld als een aanvulling op de reeds in 1934, op lijst 1, gestelde vragen over de kerstboom en de kerstkribbe en bestemd voor de Europese volkskunde-atlas.

Op 31 december 1969 waren in totaal 42366 lijsten op het bureau aanwezig, als volgt verdeeld: van lijst 1: 2040 exx., van lijst 2: 1493 exx.,

van lijst 3: 1502 exx., van lijst 4: 1435 exx., van lijst 5: 1362 exx., van lijst 6: 1126 exx., van lijst 7: 1156 exx., van lijst 8: 1001 exx., van lijst 9: 1168 exx., van lijst 10: 824 exx., van lijst 11: 1024 exx., van lijst 12: 1109 exx., van lijst 12a: 777 exx., van lijst 13: 1053 exx., van lijst 14: 1207 exx., van lijst 15: 1201 exx., van lijst 16: 1282 exx., van lijst 17: 1222 exx., van lijst 18: 1269 exx., van lijst 19: 1377 exx., van lijst 20: 1066 exx., van lijst 21: 1298 exx., van lijst 21a: 1199 exx., van lijst 22: 1255 exx., van lijst 23: 1305 exx., van lijst 24: 1318 exx., van lijst 25: 1000 exx., van lijst 26: 1007 exx., van lijst 27: 961 exx., van lijst 28: 914 exx., van lijst 29: 818 exx., van lijst 29a: 32 exx., van lijst 30: 958 exx., van lijst 31: 816 exx., van lijst 32: 908 exx., van lijst 33: 855 exx., van lijst 34: 823 exx., van lijst 34a: 285 exx., van lijst 35: 790 exx., van lijst 36: 130 exx., In de loop van het jaar werden 1066 lijsten ontvangen.

De vlaamse afdeling van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde zond in het afgelopen jaar haar 19e vragenlijst uit, met vragen over palmboom en palmtakjes, palmsteken, ratelen, kleppen, eieren inzamelen, paasvee, paasos, pinkstros, kermisos, vette os, enz., „de klokken van Rome”, eierkleuren, Sint Jan en Sint-Janskruid, kruidwis. De vragen werden al eerder in nagenoeg dezelfde bewoordingen gesteld op onze lijsten 28, 29 en 33.

Volkskunde-atlas

Van de Volkskunde-atlas verscheen de derde aflevering met 9 kaarten op het gebied van de volksgeneeskunde en volksheiligenverering¹⁾ en commentaren²⁾, van de hand van M. de Meyer (gedateerd op 1968), en de vierde aflevering met 1 kaart³⁾ en commentaar⁴⁾ over het ophangen van de nageboorte van het paard, van de hand van J. J. Voskuil.

¹⁾ Volkskunde-atlas, onder redactie van P. J. Meertens, M. de Meyer, K. C. Peeters en J. J. Voskuil. Aflevering III. Antwerpen-Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1968 (9 kaarten in omslag).

²⁾ Maurits de MEYER, Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, commentaar bij de kaarten 21-29: volksgeneeskunde: stuipen, hoofdpijn, beschermheiligen en bedevaarten tegen hoofdpijn, beschermheiligen en bedevaarten voor het vee. (Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, aflevering III). Antwerpen-Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1968. (116 blz.).

³⁾ Volkskunde-atlas, onder redactie van P. J. Meertens, M. de Meyer, K. C. Peeters en J. J. Voskuil. Aflevering IV. Antwerpen-Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1969. (1 kaart in omslag).

⁴⁾ J. J. VOSKUIL, Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, commentaar bij kaart 30: Het ophangen van de nageboorte van het paard. (Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, afl. IV). Antwerpen-Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1969. (107 blz., 6 kaarten.).

„*Volkskunde*”.

Van het tijdschrift *Volkskunde* verschenen de afleveringen 1-2 van jaargang 70 (1969).

Nederlandse Volkskundige Bibliografie.

In de reeks Nederlandse Bibliografie verscheen het zesde deel (gedateerd op 1968) Oostvlaamsche Zanten (1926—1960) van R. v. d. Linden.

Vergaderingen en congressen; commissies.

De heer Doornbosch nam van 10—12 april deel aan een conferentie in Brno tot voorbereiding van een internationale index van balladentypen. Deze conferentie, bijeengeroepen door de Kommission für Volksdichtung van de SIEF, was een voortzetting van het in 1966 te Freiburg begonnen werk. In Brno zijn de resultaten van de ordening van de groep „Balladen met familieconflicten” besproken.

De heer Matter was van 5—9 mei aanwezig op de vierde conferentie van de door de International Folk Music Council ingestelde studiegroep voor de ordening en systematisering van volksmelodieën. Het thema van dit congres, dat gehouden werd in Stockholm, was: *Stilschichten und Typologie der nichtstrophischen ein- und zweiteiligen Melodien*.

De heer Meertens maakte van 30 juni—7 juli als secretaris van de Commissie voor de Internationale Volkskunde-atlas een reis naar Slowakije, tezamen met een aantal andere volkskundigen uit verschillende Europese landen. Hij stelde zich op de hoogte van de organisatie van het volkskundig onderzoek in Slowakije. Om de daar gevolgde methode van veldwerk te leren kennen, namen ze deel aan een excursie van studenten in de etnologie (volkskunde) uit Bratislava naar enkele dorpen in de Slowaaks-Poolse grensstreek, waar de studenten een onderzoek instelden naar de landbouwgereedschappen en hun functie.

Van 6—13 augustus woonde de heer Doornbosch op verzoek en voor rekening van de Nederlandse Omroep Stichting een conferentie van de International Folk Music Council in Edinburgh bij. De bijeenkomst was gewijd aan de onderwerpen *Volksmuziek in meertalige landen* en *Film en volksmuziek*. Op één der samenkomsten van de Radio/tv-commissie werd de in 1964 vervaardigde televisiefilm over het onderzoek van Doornbosch in Nederland vertoond, waarbij deze zelf een toelichting gaf.

De secretaris werd benoemd in de commissie Nederzettingsonderzoek van de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek.

De heren Bernet Kempers, Cox en Meertens hebben laten weten dat zij à titre personnel zitting hebben genomen in de Wetenschappelijke Raad van het in 1968 in Antwerpen opgerichte Centraal Instituut voor Volkskunde.

Stichting ter bevordering van onderwijs en onderzoek in de Volkskunde.

In Amsterdam is opgericht de Stichting ter bevordering van onderwijs en onderzoek in de Volkskunde, waarin zitting hebben Prof. Dr. A. M. E.

Draak, Prof. Dr. W. Glasbergen, Prof. Dr. W. Gs. Hellinga en Dr. P. J. Meertens. Het doel van de Stichting is de benoeming van een bijzonder hoogleraar in de volkskunde aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, welke functie inmiddels door Prof. Dr. A. J. Bernet Kempers is aanvaard. Eventuele aanvulling van het Stichtingsbestuur zal geschieden door de Volkskundecommissie. De Volkskundecommissie zal in het curatorium vertegenwoordigd worden door haar voorzitter.

Medewerkers vragenlijsten.

Er werd een medewerkersbijeenkomst belegd in Apeldoorn (1/3).

Veldwerkers.

Aan het veldwerk werd dit jaar deelgenomen door de heren M. H. Dinissen te Gent (3 verslagen), C. Eggen te Ulestraten (4), E. Heupers te Soest (10), A. A. Jaarsma te Oostermeer (279), G. J. H. Krosenbrink te Winterswijk (28) en A. van Oirschot te Haren(1). Het totaal aantal binnengekomen verslagen bedraagt thans 2605.

Volkskundebureau.

In los dienstverband namen dit jaar aan de werkzaamheden deel de dames: E. J. P. Bijlmer-Brouwer, H. K. Dekker-Weijerstrass, A. G. Groen-Smit, S. I. Mullaart-Bonn, E. Neuteboom-Visser, A. H. C. Matter-Hagedijk, C. J. M. Roozen, C. E. Schut-van Waalwijk van Doorn en C. J. G. Veldhuyzen-van Haastrecht, en de heren J. J. M. Bijlmer, J. Groen, C. Vrede en M. de Vries. Bovendien verrichtten de dames M. S. v. d. Laar, A. M. E. J. Molenschot, B. M. J. Nieuwenhuis en R. M. E. Wennekes, en de heren A. M. M. Bosma, A. A. J. G. Extra en H. J. M. Oltheten, allen studenten in de Volkskunde aan de Universiteit van Nijmegen, hier werkzaamheden ten behoeve van de door de heer Cox te verzorgen kaarten en commentaren over de begrafenisgebruiken in een volgende aflevering van de Volkskunde-atlas.

Behalve de lopende werkzaamheden aan de trefwoordencatalogus, de binnengekomen verslagen van de veldwerkers, het knipselarchief en de binnenkomende literatuur, aan de reorganisatie van het knipselarchief en van de bibliotheek, werden voor het kaartstelsel verwerkt lijst 3, vr. 19 (lijkdeur) en 20 (begraveniskleding). De studenten uit Nijmegen brachten lijst 30, vr. 2-4 (rouwsluiten), 9 (dodenstro, rouwstro, rouwbord), 20b, c, 21 en 31 (grafgift) en 28 (kiststrooisel) op kladfiches. Er werden proefkaarten getekend van de verspreiding van dorsvlegel en dorsstok (een daarvan werd opgenomen in de Mededelingen van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde van dit jaar), van het kerstblok, van de vorm van het dagelijks roggebrood, van de samenstelling van de broodmaaltijd, en van wat er voor het paard van Sint-Nicolaas in de schoen wordt gedaan. Bovendien tekende de heer J. Stroop, wetenschappelijk ambtenaar van de afdeling Dialectologie, op grond van de op lijst 5, vr. 9 binnen-

gekomen antwoorden 3 proefkaarten (de meikever, de witte meikever en de bruine meikever), die te zijner tijd in de Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland zullen worden opgenomen.

Het aantal steekkaarten in de trefwoordencatalogus bedraagt thans ongeveer 535.000.

In de loop van het jaar werden 118 verzoeken om inlichtingen behandeld, waarvan 17 uit het buitenland. Bijzondere vermelding verdient daaronder het werk voor de Commissie voor Geschiedkundig Onderzoek betreffende de Broodbakkerij, dat resulteerde in een gezamenlijke publikatie, geschreven door de heer Bernet Kempers en uitgegeven door de Vereniging „Vrienden van het Nederlands Openluchtmuseum”, onder de titel *Tienmaal brood rondom het IJsselmeer*.

Volkslied-archief

De heer G. Sniijders, die sinds 1953 via de Gemeentelijke Dienst Sociale Zaken op het Volkslied-archief werkzaam was, bereikte op 4 juli de pensioengerechtigde leeftijd. Het aanbod, om zijn werk in los dienstverband, voor halve dagen, voort te zetten, heeft hij graag aangenomen, waardoor deze waardevolle en goed ingewerkte kracht voorlopig nog voor het werk behouden is gebleven.

De heer N. A. G. Elstak, die eveneens via Sociale Zaken in dienst is gekomen, kwam op 1 april in vaste dienst. Hij zette de werkzaamheden op dezelfde wijze als tot dan toe voort: afluisteren en transcriberen van bandopnamen, medewerking aan het in opbouw zijnde trefwoordenregister en het exciperen van oude jaargangen van tijdschriften en volksalmanakken op voor het werk belangrijke gegevens.

Op 1 februari werd in de rang van administratief ambtenaar aangesteld mw. J. A. Griep. Zij assisteert voornamelijk de heer Doornbosch: afluisteren en transcriberen, ordenen van de banden en het maken van een register daarop, ordenen van het zegsliedensysteem, het definitief in orde brengen van de regionale indeling van het materiaal volgens het Systematisch register van plaatsnamen, het behandelen van de correspondentie, en dergelijke.

De heer Matter bezocht, in aansluiting aan de conferentie te Stockholm, waarvan hiervoor reeds melding is gemaakt, een vijftal zweedse bibliotheken in verband met zijn werk voor *Das Deutsche Kirchenlied*, waarvoor ZWO de reisbeurs verschaftte. Met hetzelfde doel werden in Nederland de U.B., het Instituut voor Muziekwetenschap en de Gregoriusbibliotheek te Utrecht, de bibliotheek van het Gemeentemuseum te Den Haag en de U.B. te Leiden bezocht. Voorts strekte hij, als tevoren, zijn zorg uit over de bibliotheek van het Volkslied-archief en de trefwoordencatalogus en hield hij toezicht op het exciperen.

De heer Doornbosch nam dit jaar 35 geluidsbanden van 30 minuten op, waarmee het totaal nu is gekomen op 355 banden. Hij bezocht 156 adressen om opnamen te maken en/of liedboeken en liedschriften na te kijken.

Op 93 van deze adressen werden in totaal 316 liederen of liedfragmenten opgenomen. Tevens deed hij, in samenwerking met de Regionale Omroep Noord en Oost, een onderzoek naar vrij zeldzame liederen in de provincie Groningen. Er werden reeds enige opnamen gemaakt en het adressenmateriaal in het noorden wordt gestadig aangevuld. Voorts was er contact met de B(elgische) R(adio) en T(elevisie) te Brussel en het volkslied-archief aldaar van de heer Daems. Deze zegde ons toe dat we, in samenwerking met de N(ederlandse) O(mroep) Stichting de voor ons interessante bandopnamen uit zijn verzameling mogen opzoeken en kopiëren, in ruil waarvoor de BRT te zijner tijd een transcriptie zal ontvangen van deze liederen.

Behalve bovengenoemde werkzaamheden werd nog een handschrift met vioolmuziek (in afschrift) van de gebroeders Balmer uit 1801 (50 nrs.) voor het archief verwerkt, het bezit aan Vliegende Bladen werd geordend en in enveloppen in systeempladen ondergebracht (ruim 300 enveloppen met soms meer dan één lied, en een index daarop naar incipit, genre, drukker, enz.), en werd het werk aan de catalogus der melodieën, die telkens opnieuw uitstekende diensten bewijst, voorzover de tijd het toeliet, voortgezet. Er werden geregeld bezoekers ontvangen, waaronder een enkele keer studie-leiders met een groep studenten of leerlingen, en er werden talrijke schriftelijke en telefonische verzoeken om inlichtingen afgehandeld.

Schenken

Van de talrijke schenkingen verdient bijzondere vermelding de verzameling handschriften en knipsels van mw. J. Th. Gorter-Siemens, die dank zij de bemiddeling van prof. dr. A. J. Bernet Kempers ter bewerking in ons bezit kwam.

Financiën.

Voor het financiële beheer verwijzen wij naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

A. M. E. DRAAK, *voorzitter*
J. J. VOSKUIL, *secretaris*